

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden küldemény a szerkesztőség czíme alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél iven.

ELŐFIZETESI ÁR: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). HIRDETÉSEK DIJA: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, $\frac{1}{2}$ oldal 2 frt, $\frac{1}{4}$ oldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyeg-díj minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 kr.

A kiadóhivatal

kezelője RÓZSA SÁNDOR főiskolai háznagy, kinek nevére intézendő a lap minden anyagi dolgára s a hirdetésekre vonatkozó küldemény.

Új idők.

Forgandó az idő s változandók benne az emberek.

Egyik kor kergeti a másikat, s bár mindenikben emberek vannak, ezek igen-igen kevésbé hasonlítanak egymáshoz, legfentebb csak abban egyeznek meg, hogy nagy általánosságban mindenik kor emberei a régi jó idők után epedeznek vissza.

És ha aztán kérdőre veszed az embereket, hogy mondják meg, miben volt hát jobb a régi idő a jelennél: kielégítő feleletet adni nem tudnak, s csakhamar melléd szegődnek, ki nem vagy a multnak a jelen rovására olyannyira túlzó barátja.

De hát ne bántsuk mi az embereket, kik untalan csak a mult után óhajtoznak. Azt mondják, hogy az emberi szív önkéntelen epedezése ez az ő elvesztett paradicsoma után.

Hiszen főként, ha új idők hajnala derül föl reánk; ha új szellem fuvalma leng felénk; ha átváltozik körülöttünk minden s új mesgyék nyílnak meg lábaink előtt; ha a jelenben nem is ismerünk már reá a multa: oly nagyon természetes az, hogy kételkedve fogadjuk a jelent s fájó érzéssel veszünk búcsút a multtól, mely ha nem volt is fényes, de legalább megadta létezésünknek biztosítékait, melyhez már teljesen hozzá is szoktunk, tehát melynek bajai, gondjai, de ezek mellett némi örömei is teljesen átmentek vérünkbe, egygyé lettek velünk.

Magyarország, a mi édes hazánk új korszakba lépett ezen folyó október hó elsejével; egy igen nagy és elhatározó lépést tett modern civilizációjának érvényesülése s a felé, hogy minél közelebb álljon eszméinek, intézményeinek tisztaságában nyugati Európa művelt államaihoz.

Üdvözljük drága magyar hazánkat új korszakának ezen kezdő pontján; tenyészszén virulás hegyein és halmain belől; vizeinek partjain lakozzék csöndesség és jó békesség.

Az új idők küszöbén imádságos érzelem szállja meg keblünket, s Istenre tekintve föl, karjainak védelmére bízzuk magunkat, mindazokat, a kiket szeretünk, mindazt, minek boldogulása szíveinken fekszik, tehát édes hazánkat is.

E mellett azonban egészen természetes dolog, ha aggódó lelkünk előtt kérdések merülnek föl, melyekre szeretnénk magunknak feleleteket is adni, de mert ezek még a jövő idők rejtekeiben vannak, hova emberi szem be nem tekinthet, tépelődő lelkünk oda bízza a dolgokat, hova mint hívő keresztyénnek bízniya kell s legbölcsebb is bízniya: Isten kezére, Isten jóvoltára, szerető kegyelmére.

Megért-e a magyar nemzet a nagy egyházpolitikai reformok befogadására, melyekre mi most gondolunk, melyek az új idők bekövetkeztét alkotják, s melyek ma oly annyira eltöltik hazánkban minden gondolkozni tudó embernek szívét és lelkét? Megért-e a magyar nemzet ezek befogadására?!

Mert például érne kell egy nemzetnek arra, hogy sikerrel felállíthassa a maga kormányzására a köztársasági kormányformát, mely jó lehet például Észak-Amerikában, sőt Franciaországban és Svájcban is, de rettenetesen pusztító befolyással volna egy, a műveltségnek igen alantós fokán álló nép állami közéletére nézve. A szabadelvű eszmék míg az addiginál is magasabb fokra emelik a már magasat: képesek porba dönteni a szellemileg eléggé még föl nem emelkedettet.

Különben a kérdésre általános érvényű, tehát teljesen kielégítő feleletet adni nem lehet.

Mi protestánsok és velünk együtt a többi összes felekezeteknek felvilágosodottabb tagjai elérkezettnek látták már az időt az új törvények meghozatalára, s életbe is léptetésére, míg az ultramontán reakció hangos vétőt emelt, épen a magyar nép úgy állított erkölcsi jóléte, valóságossága érdekében, azok behozatala ellen. Amazok tehát érettnak tartották és tartják ma is magyar népünket a nagy reformok befogadására, míg emezek ellenkező nézetben voltak és bizonyára ebben vannak ma is

Megnyugtathatjuk azonban e kérdést illetőleg magunkat azzal a megeztáfolhatatlan ténynyel, hogy a reform, mely egész polgári, társadalmi és egyházi közéletünk területén érezteti magát, épen ezen közélet átalakítására, egészségesebbé tételére hozatván: számba alig vehető kivétellel, minden nagyobb rázkódtatás nélkül illeszkedett be nemzeti életünk organiszmusába, s kiindulván a szív kamarából, immár mint egészséges vér kering a nemzet testének ereiben. Az is megnyugtatónkra szolgálhat, hogy azok, kik e reformokat ellenezték eddig s ellenezik ma, azok ellenezni fognak azt mind az időknek végeiglen, a civilizációnak bármilyen fokára emelkednek is valaha a magyar: mert az alap, melyen ők állanak, föltétlenül követeli tőlük, hogy a haladás ezen vívmányát ne ismerjék el vívmánynak soha, s annak létrejövetele ellen minden erejükből harcolnak.

Igy volt ez a közelebbi múlt időkben, így van még most is hazánkban, s így volt ez

talán minden egyes külföldi országban, hol már régebben megvívta a kötelező polgári házasság harczát az egyedül az egyházak által végezett házassági egybeadás ellen.

Kérdés aztán az is, hogy vajjon jobban lesznek-e azután az anyakönyvek vezetve, mint a hogy eddig a felekezetek lelkészei vezették azokat?

Politikai lapjaink mind hírelték, hogy hazánk szék- és fővárosában, Budapesten, a legelső polgári házasság anyakönyvezése alkalmával, tehát az új anyakönyvek legelső példányának legelső lapjára már két hiba csúszott be, a mit némelyek rossz omennek tekintettek az új intézményre nézve.

Nem kell profétáknak lennünk, s még kevésbé szabad bennünket az új törvények ellenségének tekinteni, ha megjövendöljük, hogy az új anyakönyvek igen sok helyen, például az ilyen dolgokban teljesen gyakorlatlan falusi egyszerű emberek által nem fognak olyan jól vezetetni, mint a hogy a magasabb képzettségű lelkészek vezették azokat.

Az anyakönyvi kerületi felügyelők ugyan mindenfelé igyekeztek a kinevezett anyakönyvvezetőket új teendőik titkaiba bevezetni, de hát ez bizonyára nem sokat érhetett igen-igen sok kinevezettnél, s bizton ki merjük mondani, hogy sok balfogás fog történni az anyakönyvi rovatok betöltésénél, s még előbb annál is, hogy a házasságkötésre felhatalmazott anyakönyvvezetők közül sokan nem akarnak majd, a

✠ TÁRCZA. ✠

Töredék

a Nagy-Károly—Szilágy, vagy Közép-szolnoki egyházmegyék kéziratban levő történetéből.

(Folytatás.)

Ugyancsak a szatmárhegyi dézmáról I. Rákóczi Györgynek saját fejedelmi pecsétjével ellátott levele következőleg hangzik:

„Georgius Rákóczy Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hung. dominus etc.

Tiszteletes Rozgonyi Balázs hívünk, Erdőd várából Predikátor, agra értésünkre alázatos könyörgése által előttünk, hogy ennekelőtte egy néhány esztendőkbé, néme y nemes és városi rend közül való emberek, Szatmár városi hegyen lévő szőlőjök, esztendőnként abból járandó dézmát ki nem adták volna.* Könyörögvén nekünk azon alázatosan, hogy azon meg nem adott és elvont dézmát, ez jövendő mostani szüretkor, minden esztendőbelivel együtt kiadni méltóziassanak.

Mely alázatos könyörgésére az exponens Predikátornak kegyelmes tekintetünk lévén, megengedtünk kegyelmesen es annuáltunk, hogy Isten a szüretet elő-

* E fejedelmi rendeletből világos, hogy a „szatmári hegy“ dézmája is az erdői predikátor jövedelméhez tartozott.

hozván, az oly emberek borából, kik ezelőtt ki nem adták volna, mind az ideivel együtt, a tavalyi usus szerint kivehesse, percipiálhassa.

Parancsoljuk annakokáért kegyelmesen és serio kegyelmeteknek és hűségteknek, hogy e commissiókat látva, valami ab antiquo az exponens Predikátort illeti s ki nem adták volna, valamint az dolgot úgy találván, az olyan embereknek szőlőjöknek az borából, mustjából, mind az elmúlt esztendőkről, s mind az mostanitol, a mi ötöt illeti, igazán szolgáltatassuk ki fogyatkozás nélkül, és annak megszerzésében legyenek minden segítségével és jó akarattal nekie. Secus non fact.*

Datum in castro nostr. Rakomaz positis die febr. 5. Rákóczy György. Joannes Szalárdy vice secr.

Mindézen fejedelmi rendeletek és parancsolatok ellenére azonban, már az 1671-dik évben az erdői Predikátor e javadalmaktól végképen elejtett.

Egy régi okmányon, melyen semmi évszám sincsen, s mely okmány a nagy-károlyi traktus levéltárában van eredetiben letéve, következő följegyzést találtam:

„Az erdői proventust vette el a nemes szepesi kamara, mely volt az egész hegynek tota decimája, a nona Császár Ó Felsége Szatmár várához. Nagy Erdődön mindenféle veteményeknek u. m. buzának, rozsnak, árpának, zabnak decimája és nonája. Kis-Erdődön

* Nagy-károlyi trak. levéltára.

rokonsági és sógorsági fokok meghatározásában való járatlanságuk miatt, összeeskethetők, kik minden akadály nélkül összeeskethetők, s viszont sokan meg fogják közülök ütni a lábukat, mert olyanokat fognak összekötni, kik között rokonsági vagy sógorsági bontó, vagy akár csak tiltó akadály van.

En jól látom, hogy a törvény szavai e tekintetben igen világosak, könnyen meg is érthetők. És mégis, kísérjük majd figyelemmel, e téren igen sok csetléssel-botlással fogunk majd találkozni. Vagy ha a dolog mi közénk nem sok esetben fog kijönni, annak okát a kerületi anyakönyvi felügyelők irodájában fognak feltalálni, mint a honnan nagyon sok olyan kérdést kell még hosszú időig elintézni: összeeskethetem-e ezen rokonokat, sógorokat, vagy nem? kell-e ezeknek igazságügyminiszteri felmentés, vagy nem kell?

Ez azonban, és minden ezekhez hasonló kérdés ne fájjon többé a mi fejünknek. Az állami hatalom, melynél az illető tisztviselők kinevezési joga van, bizonyára törekedni fog azok értelmi színvonalát mielőbb minél magasabb fokra emelni, a mi neki főként nagyobb helyeken bizonyára sikerülni is fog, és a hol még hosszú ideig nem sikerül, ott el kell számolnia azzal a bizonyossággal, hogy igen sok időbe kerül az bárhol is, míg valamely adminisztrációba annyira beleéli magát egy nemzet, hogy annak ténykedéseiben többé semmi botlás, semmi tévedés nem fordulhat elő

decimát adtak, mert a kis-Erdőd népe nonát nem adtanak."

"Megfosztatván az erdői lelkész az egész proven-tustól, — így szól továbbá egy 1673-ban kelt okmány, annak pedig elvétele lett anno 1671, az akkori Ó Felsége Commissáriussa mgos Gróf Jóannes Andreas Joanelli Uram Ó Nga által. Város Főbirái voltak Markus Mihály, Predikátor tiszteletes Körmendi Péter, ez traktus Seniora, Schola mester volt ifju Szaniszlai Péter uram. Magok a lakosok közönséges akarattól rendelték ilyen fizetést, de csak addig, míg az előbbeni helybe áll."

Itt előszámláltatnak azon földek és rétek, továbbá a szakácsi birtok, végre a buzának, bornak, méhnek stb. quartája, mely jövendőre a lelkész fizetését biztosítja.

Meddig állhatott fenn ezen fizetés? erről adataink nincsenek.

Minő háborgatásokat szenvedett s mint pusztított el végképen ez a reformációval egy idős, hajdan virágzó ós prot. egyház: leírja ezt körülményesen ennek utolsó lelképásztora Barcza György kézirata nyomán, — ki később ér-endródi lelkész volt. — Hécei Dániel pééri lelkész, a középszónoki traktusnak 1774-ben jegyzője, ugyanezen traktus jegyzőkönyvének II-dik része 5-dik s következő lapjain, mely szóról-szóra ekképen következik.

Asztalos György.

(Folyt. köv.)

Mi — egyházi szempontból, mert minket első sorban ez érdekel, — mi teljes örömmel tekinthetünk az új idők felé, melyeknek még ma csak hajnali óráiban élünk. Nekünk nagy okunk van örülni azon, hogy az anyakönyvvezetés, mint tulajdonképen inkább állami teendő, kivételet immár a mi kezeinkből.

Lelkészeinket a nagyobb városokban rendkívüli mértékben lekötötte, a cura pastoralis gyakorlásától csaknem föltétlenül visszatartotta az anyakönyvvezetés, illetőleg az anyakönyvből való kiadványozás komoly, odaadó figyelmet igénylő végezése.

E munka az évek folyamán mind kevesebb lesz, és így lelkészeinknek mind több és több ideje felszabadul. Ezért üdvözöljük mi örömmel az új időket, mert az új korszak lelkészei visszanyerik tulajdonképeni lelkészi munkájoknak az eddiginél odaadóbban végezhetőre a drága jó időt, mely itt a földön részekre van ugyan osztva, de egy leszen az örökkévalóságban.

Több idejük lesz ezentúl lelkészeinknek az örökkévalóságért dolgozni, inkább lelkészek lehetnek ők ezentúl.

De meg az új idők jelei is megkövetelik ezt tőlük, és mi nem tehetünk róla, de azon szempontból örülünk ezen jeleknek, mert olyan nemzedéket teremtenek, mely mindenekben feladatának magaslatán állván, egyházunkat eddig nem ismert fényvel fogja övezni.

Legyen ez így az „új idők“ folyamán!

Csiky Lajos.

Egyháztörténelmi adalékok.

I.

Tiszteletes, Nemes és Nemzetes Jó uraink!
Kegyes Fautorink!

Mikor az Isten a maga tiszteletére ama sátort készíttette, megparancsolta Móses által az Izrael népének, hogy annak építésére minden ember vinne önként a maga tehetségéhez képest, valamit adhatna, aranyat, ezüstöt, rezet, vagy csak fonalat és kecskeszőrt is.

Igy akarta az Isten tanítani a maga népét, hogy minden kegyes lélek tartozik tehetsége szerint az ő Felsége dicsőségét előmozdítani, és hogy e szent-végre való legkisebb adakozás is kedves ő előtte.

Az oskolák, melyekben a próféták fiai tanítottak, mindenkor úgy tartattak, mint Isten dicsőségére szenteltetett épületek; és nevezetesen ilyen Isten számára rendeltetett ház ez a mi Collegiumunk, melyben Isten kegyelméből már csaknem kétszáz esztendőktől fogva taníttatnak és tápláltatnak szakadatlanul olyan ifjak, kik által a próféták és apostolok fundamentomán amaz egy szegletköre a Krisztusra épít az Isten e hazában magának egy lelki házat, hogy abban lakozzék mindörökké!

Bátorlódunk azért mi is ezeknek seregéből Fazekas János és Hunyadi Ferenc tanítványunkat kegyelme-tekhez is kiküldeni, kik által kegyelme-tekért kérjük, hogy szokott kegyességek szerint méltóztassanak Istentől vett

TANÜGY.

A debreczeni ev. ref. tanítóképző-intézet értesítője.

A debreczeni ev. ref. tanítóképző-intézet 1894—95. iskolai évi értesítője, Kovács Lajos igazgató szerkesztésében, nagy nyolczadrészes alakban, 247 oldalnyi terjedelmével, már hetekkel ezelőtt megjelent, de tárgyalmaz miatt azt csakis ezúttal mutathatjuk be t. olvasóinknak. Ez az értesítő, a mult számunkban ismertett főgymnasiumi értesítőnek méltó kiegészítő része s belőle tanítóképezdék előállításának körülményeit, indokait, a fejlődés folyamatát s a mai állapotot, egészen alaposan megérthetjük, megismerhetjük.

Három részre van osztva. Az elsőben közölve van a Bakos Tibor tanítóképezdei tanár hivatalba iktatása alkalmával 1894 szept. 29-én Kiss Áron püspök úr által tartott ünnepségi megnyitó és záró beszéd, Bakos T. székfoglalója és Joó István volt igazgató lendületes, tartalmas, hatásos beszéde (3—14. l.).

A második rész 12 fejezetben (15—155. l.) az intézet történetének ismertetésével foglalkozik. Elő van adva indokolólag a tanítóképző felállításának ténye, önálló intézetté létele, a negyedik, majd legújabbban az ötödik rendes tanszék rendszerezése, a gyakorló iskola alapítása, felszerelése, feladata, felügyeleti szervezete, kapcsolatban az ezen iskolában 1873/4-től kezdve máig tanult elemi növendékeknek, összesen 1392 fíu gyermek statisztikájával. Aztán részletesen szól az igazgató a tanítóképezdészek gazdasági szakoktatásáról, a tanítóképeségi vizsgákról, melyek közül az első 1873 márczius 5—8 napjain tartották; az azóta oklevelet nyert 577 egyén közül 455 tanító, 122 pedig hittanhallgató volt. A hittanhallgatók első tanítóképesítő vizsgálata 1887 január 10—12 napjain volt, az utolsó pedig a jövő évi tavasszal lesz, legalább egyelőre. A 9. szakasz a segélyezésekről, ösztöndíjakról, benlakásról és tápintézetéről nyújt áttekinthető tiszta képet, közben a vonat-

kozó szabályzatok és utasítások beszövéseivel. Az iskolai törvények és belrendtartási szabályok teljes részletességgel közölve vannak (114—146. l.) s az ezután következő két szakaszból a tanárok és tanulók létszámáról nyerünk tájékozást. Innen látjuk, hogy az intézetben rendes tanárként működtek Zákány József, Veres László, Lengyel Zsigmond, Osterlamm Ernő, Joó István, és működnek jelenleg öten. A tanulók előhaladásának és számbeli gyarapodásának feltételeiről tanulmányt készít a tanárkar, a mely alapon aztán remélhető az intézet nagyobb arányu benépesedése is.

A harmadik rész közvetlenebbül az intézet mult tanévi állapotáról tájékoztatja a közönséget. Az itt felsorolt adatok közül megemlítjük, hogy a tanulók létszáma a négy osztályban az első félév kezdetén 101, a másik félév végén 81 volt. Közük akadt kettő izraelita. Előmenetel tekintetében a második félév végén 5 kitűnő, 30 jeles, 29 elegendő volt; javításra 14, ismétlésre 1, pótvizsgára 2 tanulót utasítottak. A szülők foglalkozására nézve tanulságos, hogy a szülők közül volt lelkes csak 4, tanító már 23, tisztviselő 7, kereskedő csak 1; ellenben iparos 27 és földmives 39, a mi társadalmi szempontból jellemző is. Az önképzőkör 62 taggal, méltánylásra érdemes munkásságot fejtett ki. Hasonlóképen az énekkar 27 taggal és a zenekar 54 taggal. A tanítóképző a főiskola gazdag gyűjteményeit a tanítás céljaira szintén használhatja, de különállólólag is több rendbeli figyelemre méltó gyűjteménnyel és szertárral rendelkezik. Ilyen a földrajzi és történelmi tanszertár, a természettani szertár, mely 1876/7-tel kezdődik, a fermésztrajzi gyűjtemény, mértani és rajz-eszköz készletek, zeneszerző, könyvgyűjtemény összesen tekintélyes összeget képviselő értékben. Alapítványi ösztöndíjakban, segélyezésben, tápintézeti kedvezményes ellátásban, benlakásban, legacziói illetményben az érdemesebb tanulók jelentékeny összegre rugó anyagi támogatást nyertek. Végül az utolsó két szakasz a gyakorló iskola és a kollégiumi hat osztályu elemi iskolatelep tanítói és tanulói viszonyai tünteti fel.

javaikból ezen Isten dicsőségére szenteltetett, és mi nálunk ezen szent végre készülő szép számú ifjúság számára most is adakozni. Vagyunk is egész reménységgel a kegyelmetek szeretetéhez, és azért buzgó szívvél kívánjuk, hogy a kegyelmetek ezen végre levő alamizsnái menjenek fel Isten eleibe, és emlékezzék meg Isten ő Felsége ama napon kegyelmetekről és mindazokról, valakik nemcsak szóval, hanem cselekedettel is szeretik a próféták fiait. Mely szíves kívánságunk mellett maradunk

Tiszteletes, Nemes és Nemzetes Jó uraink
s Kegyes Fautorink kegyelmeteknek

Debreczenben, Juliusnak 3 dik napján 1764.

köteles igaz szolgálai a debreceni Reformatum
Collegiumnak Professorai:

Szathmári P. István m. k.

Hathvani István m. k.

Varjas János m. k.

(L. S.)

Signatum et extradatum per Petrum Szent-Miklósi
I. Collegii Seniore. mpr. 1764. die 5-a Julii.

II.

Tiszteletes Jó uram!

Ezen oskolánkbeli becületes ifjú Szaki Sámuel e nyári vacatióknak alkalmatosságával a Nemes város passusa mellett szándékozik azon a részen levő Attyafiai, jóakarói és esmerősei látogatására menni. Mi is ő neki

engedelmet adtunk. Erre nézve Tiszteletes Jó Uraim, ötöt mint Collegiumunknak igaz tagját és igaz járatbeli ifjút úgy nézheti és ha Collegiumunkban tanuló Deák ifjainknak Patronusi és Benefactori ő általa jóakarójokat s Patrociniumokat, vagy szülők gyermekeik élelmekre valójokat hozzánk el akarják küldeni, reája bizhatják.

Debreczenben 1778. die 16. Julii.

a debreceni Collegiumnak Rectorai és Professorai:

Szathmári P. István m. k.

Varjas János m. k.

Hathvani István m. k.

Sinai Miklós m. k.*

Közli:

Földváry László.

* 1728-tól fogva a Helytartótanács ismételve megtiltotta a prot. iskolák tanárainak, hogy tanítványaikat legatióba és supplicatióba küldjék; 1759. és 1765-ben pedig a debreczeni iskola tanárait fiscalis actioval is fenyegette propter similes suos excessus. De azért tovább folyt a supplicatiós és legatióba járás. Így küldték ki supplicatióba 1778-ban Hevesi Pált Patak, Pados Jánost a Balaton vidékére, Szentmiklósi Timotheust Baranyába, Szathmári Ferenczet Betuliába, vagy magyarán a Nyírségbe, Szőke Mihályt a Szilágyságba és Száhi Sámuel Komárom vidékére. Mi úton s módon? nem tudom, de az utóbbinak Komárommegyében supplicatiója a Helytartótanács tudomására jutott, később megtudta a többiek is, minek folytán aztán a debreczeni tanárokat — qua temerarii publicis Dispositionibus resistentes, Ssae Majestatis Mandata vilipedites et tantis fraudibus eludentes — fiscalis actio alá fogadni rendelte. Ezen ügyre vonatkozólag a Dunam. Egyházak. levéltárában az I. jegyű köteggben 16 db. (154—170. sz. a.) okmány található, melyek közt nagyon érdekes az Egyházkerületék együttes felszólalása s a tanároknak a historikus Sinai tollára való terjedelmes (6 és 3 iv) védekezése.

A terjedelmes és értékes Értesítő nemcsak helyes és rendszeres beosztásával, tanulmány jellegű szakaszainak tartalmával és világosan, azonnal áttekinthető csoportosításával érdemeli ki az elismerést és méltánylást, hanem egyszersmind izléses, csinos kiállításával is. A szöveget ugyanazok a képek élénkitik, a melyek a főgymnasium Értesítőjéhez vannak fűzve; új azonban a gyakorló iskola tanterme és a tanítóképzési természettani szertár. A mindig szakavatott vezetők és lelkiismeretes, hivatott közreműködő tanártestület alatt idáig fejlődött intézetnek szívből kívánjuk: vivat, crescat, floreat!

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezlet nagyváradi gyűlése érdekében.

Sütő Kálmán, a beregi ev. ref. egyházmegyének minden szépért és jóért lelkesedni tudó esperese, a beregi ev. ref. egyházmegye lelkipásztorai és presbitériumaihoz egy hivatalos levelet intézett egyházkerületünk Nagy-Váradon tartandó egyházi értekezlete érdekében, illetőleg abban, hogy azon az ő körükből minél többen, sőt teljes számmal vegyenek részt. A nyomtatásban megjelent körlevél lapunkhoz is beküldtven, közérdekű voltánál fogva teljes szövegében közöljük azt.

A beregi ev. ref. egyházmegye lelkipásztorai és presbitériumaihoz.

Szeretett testvéreim az Urban!

Nagy átalakulás küszöbére tettük lábainkat.

A társadalmi és valláserkölcsei életben egyformán új vérforgást előidézni hivatott egyházpolitikai törvények életbeléptetése, — mely több oldalról éles támadásban részesült és ma is nagy ellenzéssel találkozik — minket reformátusokat annál közelebről és mélyebben érint, mert a más hitfelekezetek papsága és az ezektől jár-szalagon vezetett tömeg egy része, — minden igaz ok nélkül, mondhatjuk csak úgy ürügyül előrántva, velünk szemben oly sértőleg és megrontásunkra irányzott állást foglalt el, mely egyenesen és elengedhetlenül arra kötelez, miszerint mi ev. reformátusok, úgy is mint hitfelekezet, úgy is mint törvényt tisztelő magyar honpolgárok, az összetartozandóság érzését ne csak keblünkben rejtve hordozzuk, hanem azt a hazai és mivel külföld előtt nyilvánvalóvá is tegyük s ugyanekkor egyszersmind egyöntetű magunktartása erejét s hitbuzgóságunk, pénzt fáradságot nem kimélő áldozatkészségének jelvényeit oda állítsuk a ránk torzsalkodó, bennünket semmibe nem vevő ellenfél falánkszja elé; hadd lássa, hadd érezze az, hogy bennünk az Urnak lelke él, hogy mi az evangéliumból meritve táplálékot s erőt, készek vagyunk elveinkért, — melyek az emberiség s így hazánknak szellemi s anyagi boldogságára irattak meg és munkálkodnak is, vagyont, időt, sőt többet is áldozatul hozni. Mutassuk meg, hogy törekvésünk az, miszerint az Ur Jézus Krisztus tiszta tudománya s legfelségesebb parancsa, a szeretet éltető gyökerei behatolván a lelkekbe, az onnan kinőtt terebélyes fa, a testvéri ölelkezés, a hamisítatlan erkölcsiség áldott gyümölcseit teremje meg és kínálja szegénynek és együgyűnek kivétel nélkül egyiránt.

Ezen nem csak hitfelekezeti, hanem magyar nemzeti tekintetben is fontos cél, minél szélesebb körben s minél biztosabb alapon való megközelítését tűzte ki nemes feladatául a világi férfiakból és lelkészekből alakult tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezlet, mely

első érdemleges tanácskozását folyó 1895 év október 31-én Nagy-Váradon fogja megtartani, a mint erről már a hozzátok is eljutott nyomtatott „Meghívásból” értesültetek.

Szeretett testvéreim az Urban! Nem dobban-e meg önkéntelenül is szívünk?! Nem gyul lelkünkben égető vágy?! Ott lenni Nagy-Váradon. Személyes részvevésünkkel emelni, impozánssá tenni hitfelekezetünknek az általános érdekű közügyekre való befolyását és értékét, hozzá járulni a protestántizmus jövőjének és fejlődésének biztosításához, a mely annyira össze van forrva édes magyar hazánk sorsával, hogy a kettőt egymástól külön elválasztva még csak gondolni sem lehet.

Az érzés, a vágy, sőt maga az áldozatkészség is, ha rejtve van, véka alá borított gyertya csak; azoknak világ elé lépésüket, még azon esetben is eszközölnünk kell, ha anyagi más oldalon szenvednénk rövidséget, még ha össze kell is raknunk filléreinket, óh mert mindezt magasztosabb feladat megvalósítására alig fordíthatnók.

Eppen ezen oknál fogva járulok én hozzátok szeretett testvéreim az Urban, hogy a mi egyeseknek nem volna lehetséges, közösen hozzátok meg a pénzbeli áldozatot oly formán, hogy a mi lelkes s hitfelekezetünk becsületeért hevülni tudó presbitériumaink a Nagy-Váradon való megjelenés költségeinek fedezésére szavazzanak meg és fizetessenek ki az egyházpénztárból bizonyos összeget, hogy ennek is felhasználásával lelkipásztoraink s esetleg más érdeklődő világi hiveink — eljöhessenek oda, hol közös erővel építendjük és szilárdítandjuk magyar Sionunkat.

E végből, hogy t. i. minél számosabban képviseljük egyházmegyénket, világi tehetősebb férfainkat is kerem buzdítani, ösztönözni, hogy velünk kezét fogva, hozzánk csatlakozva álljanak be ők is azon hű és fáradhatlan munkások közé, kik az anyaszentegyházé mellett a haza ügyét is szolgálják, mert az ekként meghozott áldozat, hitfelekezetünk és szeretett hazánk jóllétének és dicsőségének oltarán fog égni, s messze felcsapó lángokban fogja megvilágítani egyházmegyénk értelmisége s hithűsége mellett igaz hazafiságát is.

Nem tételezem föl, hogy presbitériumaink a pénzbeli segély nyújtását meg agadnák; a lelkipástorok áldozatát mérlegelve oly csekély az, hogy miatta arczpirulást vonni egyházmegyénkire nem hogy érdemes volna, sőt megróvni könnyen lehetne.

A mult évben Debreczenben tartott alakuló gyűlésen egyházmegyénk tömeges részvételével tünt fel, reméllem, sőt biztos vagyok felőle, hogy most midőn Nagy-Váradon — az erősen más vallásos színezetű városban gyülekezünk össze, el fogjuk mondani: imitt vagyunk, egy is közülünk nem hiányzik.

A Nagy-Váradon jelentkezésnek határideje a „Meghívóban” ki van tűzve, de legyen szabad kérem, hogy a jönni szándékozók nálam is jelentkezzenek október 23-ig.

Lelkésztársaimnak mondanom sem kell, hogy a papi ornatust magukkal hozzák, mert ez részünkről a mult évben is megtörtént, de az értekezlet elnöksége felhívta az espereseket, ezt az illetők figyelmébe ajánlani.

Istennek szent lelke munkálkodjék mindnyájunk szívében, hogy az Ur dicsőségére s hitfelekezetünk érdekeinek biztosítására, se kufár lelkűek, se restelkedők ne legyünk.

Munkács, 1895. szeptember 30.

Testvéretek az Urban:
Sütő Kálmán.

IRODALOM.

Az unitárius történetírás legújabb remeke.

(Folytatás.)

Ne ijedjünk azonban meg a munka nagy terjedelmétől; hiszen annak kétharmadrészét (25—121. lapok) a Kálvin-Servét ügynek s az e tárgyban Révész Imre és Szilágyi Ferencz közt lefolyt vitának előadása, hogy úgy mondjam: felmelegítése foglalja el. A töltött káposztáról, igaz, úgy tartják, hogy annál jobb, mentl többször felmelegítik; hogy azonban unitárius atyánkfiai vagy kell vagy sem, mindig Servettel hozakodnak elő, csakhogy Kálvint és a kálvinistákat üthessék, ez olyan eljárás, a melyre valamelyik régi magyar református író azt mondta, hogy „mindig csak azt az egy bakot nyúzzák”; olyan eljárás, a melyre a Kanyaró által többször kedvtelve idézett Wurga Lajos Tollin Servetről szóló munkáinak említésénél igen bölcsen a következőket mondja: „Utóbbi (Servet jellemrajzát) boldogult Sámuel Domokos fordította magyarra és adta ki némely jegyzetekkel kísérve. Fordító nem elégszik meg szerzőnek szó sallangjaival és nagyításával, hanem maga is segít fujni a kürtöt, ha netalan hangjára Calvin szobra meg-ingana. De szilárdul áll az a maga helyen és még orkánnak is rendkívülinek kell lenni, hogy azt elseperje. Az a törekvés, hogy a 18. és 19. századbeli híres népjogi művekből vett idézetekkel bizonyítsa be valaki, hogy Genfnek nem volt joga Servetet elítélni, nem egyéb anachronizmusnal. Szenvedélyeskedéssel sem Servet érdemeit nem emelhetjük, sem Calvinéit nem csökkenthetjük. Aztán mire való oly erősen kardoskodni Servet mellett, ha neki Dáviddal és az unitarismussal semmi köze. Vagy azok, kik a háromságot megtámadták, mind unitáriusok? Akkor az unitarismus roppant birodalom, mivel oda tartoznak zsidók, mohamedánusok etct. *Calvint megértette kora, Servetet nem; ezért kellett Servetnek elbuknia. Ennyi az egész.*”

Hát csak fujja Kanyaró, ha úgy tetszik neki, tovább is a kürtöt, mi nem fogjuk multságában megzavarni; sem pedig azzal nem töltjük az időt, hogy az elfogulatlan és komoly történetírás által már rég tisztázott kérdéseket és megállapított tényeket egyes czélzatos történetírók alaptalan vádjaival és ferdítéseivel szemben újra meg újra tárgyaljunk és elismételjük. Epen ezért, a mint multkori rópiratomban (8. lap) nem láttam szükségét a Kálvin-Servet-ügy tárgyalásába belemenni, most sem akarok a falra borsót hányni s a 100 lapra terjedő „kürtöléssel” szemben a rég ismert és bebizonyított tényeket újra elismételni; csakis pár olyan pontra lesz szavam, hol az unitárius történetírás jellemző tulajdonságai feltűnően érvényesülnek.

Azok a nemes (!) tulajdonságok, melyeket Kanyaró első művében annak bírálói oly nagy egyhangúsággal megróttak, e második művében még sokkal fokozottabb mértékben, a tökély legmagasabb fokára emelve találhatók fel, párosulva újabb jeles tulajdonokkal; úgyhogy ez utóbbi munkát méltán tekinthetjük az unitárius történetírás utólérhetetlen remekének.

Sok ívre terjedő vastag kötetet kellene összeírnom, ha e remeknek minden megjegyzést igénylő pontját megfelelő tárgyalás alá venném; erre azonban sem időm, sem szükségem; mert a szemelvényként felhozandó egy

* Wurga Lajos. A ker. egyház történelme. II. kötet. 342. lap.

pár példából mindenki fogalmat alkothat magának Kanyaró történetírói értékéről és módszeréről.

Mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy azokra a részletekre, a melyekben K. a legcynikusabb durvasággal a legszentebb erények egyiket, a fiúi kegyeletet akarja bennem gúny tárgyává tenni, egyetlen szavam sem lehet. Legkevésbé sem meglepő előttem az ilyen eljárás attól, ki „ridegséggel és kegyeletlenséggel ront neki . . . egykor szent meggyőződést kifejezett felfogásoknak”, mint Kenessey a fentebb idézett helyen megjegyzi; csak a felett fejezem ki csodálkozásomat, hogy ezek a részletek „az egyetlen magyar keresztény vallás” közlönyében, a „Keresztény Magvetőben” megjelenhettek.

* * *

Kanyaró azt állítja első művében, hogy Révész Imre „Kálvin élete” cz. művének előszavában Kálvint a Jézus Krisztus mellé helyezte, a mi „káromlásig menő vak hízkelkedés.”

En e nevetséges állítással szemben szóról-szóra idéztem az előszó idevonatkozó pontjait s ezekre hivatkozva, Kanyaró állítását visszaütöttem.

Ezzel szemben K. fentartja állítását, sőt most már azt mondja, hogy „R. I. Kálvint nemcsak az ember Krisztus, hanem az Isten mellé is helyezi s bebizonyítja ezt (R. I.) saját művéből vett félremagyarázhatlan idézetekkel.”

Hogy ezen — mellesleg mondva K. által meg-hamisított — idézetek egyáltalában nem bizonyítanak K. mellett, azt mindenki belátja, a ki újabb műve 18—21. lapját elolvassa; a honnan azt is megtudjuk, hogy „az orthodox kálvinizmus szellemében bátran odaállítható Krisztus mellé bármelyik kiválóbb kálvinhitű prédikátor is.” (21. lap.)

Ilyen állításokra komoly embernek szava nem lehet. Csak azt jegyezzük meg, hogy K. összes idézeteiből tavolról sem lehet a „káromlásig menő vak hízkelkedés” a kálvinisták ellen megállapítani; azonban épen K. művében is helyet foglal, minden megjegyzés nélkül oly idézet, mely már csakugyan „káromlásig menő vak hízkelkedés.” A Tollin által írott, Simén által fordított „Servét Mihály jellemrajza” a következő bombasztikus szavakkal végződik: „Szíve (már t. i. a Servet szíve) embertársainál, feje az égben, karja isteni barátjának, Jézusnak válla körül, szelleme Istennél: így emelkedik ki a halvány spanyol óriás századunkban a genfi vérpad felett.”

Hát ez nem „káromlásig menő vak hízkelkedés?”

* * *

K. azt állítja első művében, hogy a Servét pör előadásában Szász Károly „sokkal nemesebb lelkű és igazabb őszinteségű, mint Révész Imre.” Erre én Ballagi Mór nyilatkozatát idéztem, ki R. I. eljárását teljesen korrektnek tartja; „olvassa el bárki R. könyvében a Servet pörét . . . s mondja meg, hogy írhatta volna-e annak lefolyását akárki is nagyobb nyíltsággal és történelmi hűséggel, mint R. teszi.”

Erre K. felelete a következő:

„Több mint sajtáságos, itt e ponton az ifjú Révész Kálmánban a dicséretes fiúi buzgalom mellett azon nagymértékű családi elfogultság, mely szerint erőnek erejével Ballagi Mór tolná fel közénk ítélő bírót, a kinek nézete azért volna szerinte illetékesebb, mert akadémiai emlékbeszédében kímélettel és szépen nyilatkozott elhunyt irodalmi ellenfeléről.”

„Nem látszik tudni Révész Kálmánunk arról, hogy mi tulajdonkép feladata egy akadémiai emlékbeszédnek;

azt sem akarja észrevenni, hogy épen a bizonyító erősségül felmutatott beszéd egyike Ballagi leghiánysabb munkáinak. S azt már éppen, elismerjük, teljes lehetetlenség volt neki belátni, hogy a Ballagitól Révész Imre felől nyilvánított elismerő vélemény a sajtószertű mellékkörülmények miatt a legkevésbé sem lehet bárki fiára nézve is irányadó.

„Harmincz évvel ezelőtt, 1864. őszén kellett volna hitelesen megtudakolnia Révész Kálmánnak, mit tart Ballagi a legközelebb lefolyt egyháztörténeti polemiáról.“

Szórol-szóra idéztem az érvelés és bizonyítás e remekét, melyre, ha tréfálni akarnék, csak azt jegyez-ném meg, hogy én 1864 őszén még mindössze négy éves gyermek lévén, nem voltam abban a helyzetben, hogy Ballagit a szóbanforgó dologról megkérdezhessem; azonban ily eljárással szemben nem a tréfa, de a komoly megbotránkozás van helyén a felett, hogy egy magát történetírónak tartó ember nem áttal ilyen szemenszedett csűrös-csavaráshoz és mesterséges kibúvóajtóhoz folya-modni a végre, hogy ellenfele érvét — látszólag — meggyengíthesse. Az embernek megáll az esze az ilyen jézsuíta-logika láttára, melyre bizton patenset szerezhethet magának az unitárius történetírás.

És még K. mér „megbotránkozásának élénk kifejezést adni” — épen e kérdésre vonatkozólag — „hogy R. I. fiának bárminő eszköz is jó, csak hogy az avatatlanokat a megrendült családügy igaz mivolta felől egy ideig kellemes csalódásban tarthassa; csak hogy a debreczeni jóféle homokra épített *felemás* tévintélyt, a játszó gyermekek eme csoda bálványát, ideig-óraig megóvhassa a megérdemelt feledéstől.“

E „szertelen vakmerőséghez” járul még az is, hogy ugyan e pontnál, a 123. lap aljegyzetében ezt mondja Kanyaró:

„Soha, senkinek se jutott volna eszébe sirjából ismét felidézni ezt a minden gyorsabb haladásnak oly csökönyös makacssággal útjában álló szellemet s újból számon kérni azokat a vele el nem temetett rágalmatokat, ha fia, R. Kálmán, fenhéjazó röpiratával ki nem hívja az „unitárius történetírás” megtorló kritikáját. Ballagié helyett ugyan miért nem az unitáriusok panegyricumát állítja fel R. K. közibénk igazlító bírónak? Avagy miért nem idézgeti döntő szaktekintélyképpen az akkori napi lapok szintén kegyeletes megemlékezéseit?“

Igy beszél az a Kanyaró, a ki cynikus vakmerőségével maga volt a kihívó fél; az a Kanyaró, a ki ugyanezen művében (a 4. és 5. lapokon) magyarul is, németül is idézi, hogy a világi sajtó az ő első művét érdemén felül fogadta, melegen üdvözölte.*

Azt mondják, hogy a vakmerőség mindig vigyázatlansággal van kapcsolatban. Erre nézve csakugyan fényes bizonyítékkal szolgált a fentebbiekben az unitárius történetírás.

* * *

Hasonló vigyázatlan vakmerőséggel akar kiszabadulni Kanyaró azon csapdából, melyet akkor készített magának, mikor azt állítja, hogy „a kálvinizmus sivar praedestinációja volt termő talaja ez elvetemült gonosztevők (Balassi Menyhárt és társai) vak elbizakodásának” s egyúttal „az erkölcsi jellemet megvesztegető kálvinizmusról” beszélt.

* Die ungarische liberal Tagespresse das Werk warm begrüßte.“ Dr. Szlávik Mátyásnak a „Theol. Literaturblatt”-ban megjelent ös-ner-tetéséből cursiv betűkkel idézi e passust Kanyaró. Most pedig maga mondja ki az ítéletet, hogy ily kérdésekben a napi lapok „döntő szaktekintélyképen” nem idézhetők. „A te szádból ítélek meg téged, gonosz szolgál.” (Lukács 19, 22.)

Midőn e két botrányos állítást számon kértem tőle, még pedig a másodikat ilyen alakban: „a kálvinizmus az erkölcsöket megvesztegeti,* — K. először is nagy örömmel és diadallal konstatálja, hogy ő nem ezt állítja, hanem azt, hogy az erkölcsi jellemet vesztegeti meg a kálvinizmus.

Megvallom, az én egyszerű kálvinista eszemmel nem látok lényegbeli különbséget a két kifejezés között; sőt azt gondolom, hogy Kanyaró egyaránt tiltakoznék akár az ellen, hogy erkölcsese, — akár az ellen, hogy erkölcsi jelleme van megvesztegetve. De hát maradjunk az utóbbi kifejezésnél.

Annak bebizonyítására, hogy a kálvinizmus az erkölcsi jellemet megvesztegeti, útal, illetőleg „útalhatna” Kanyaró

1. a Balassi Menyhárt árultatásáról szóló, — unitárius szerző által írott színműre;
2. Beöthy Zsolt erről szóló ifjúkori szép tanulmányára (melyben — melleleg mondva — egyetlen szó sincs, mely Kanyaró állítása mellett bizonyítana);
3. az 1561-iki debreczeni hitvallás orthodox cikkeire;
4. Révész Imre egynémely idevágó dolgaira;
5. a nagy Méliusra;
6. magára a legnagyobb Kálvinra is.

„De — így folytatja tovább K. — az erkölcsi jellemet megvesztegető kálvinizmus vizsgálásánál ifjú kritikuskom bizonyára elengedi nekem e korszakos nagy alakok szembeállítását és megelégszik a fennebb megismert adatok után egy jól ismert közönséges kézikönyvvel is, mely a protestáns népek erkölcsi fejlődéséről így találóságos módon értekezik:

— És valóban az erkölcsi állapotok mely sülyedése a jobbak lelkét komoly aggodalommal töltötte el. Maga Luther is hangosan panaszkodott az erkölcselenség minden fajának növekvéséről. De ez az átmeneti korszakok rendes jelensége. A katolikus egyház igájától alig megszabadult nép a protestáns szabadságot nem tudta józanon használni; sőt a többség azon téves gondolattal áltatta magát, hogy ha egyedül a hit idvezít: akkor a jócselekedetek nem sokat nyomnak. Aztán a véget nem érő hitviták csak a felekezeti türelmetlenségnek és nem az erkölcsi javításnak, építésnek voltak magvetői. Míg a felekezetek papjai saját dogmáik igaz volta mellett a szenvedély fegyvereivel harcoltak, addig a Jézusi szeretet igéje leszorult az egyházi szószékekről s a hosszú theologiai küzdelem alatt a dogmával jöltartott nép méginkább elvadult. A tudatlanság sűrű homályát a felvilágosodás napjának áldásos sugarai még nem tudták egészen eloszlatni; az erkölcselenség és nyersség növekedésben volt! (Warga Lajos, Kereszty. egyháztört. II. 374. 375.)“

Eddig az idézet, melylyel K. azon állítását akarja bizonyítani, hogy a kálvinizmus az erkölcsi jellemet megvesztegeti. Álljon elő bárki a józan eszű és tiszta judiciumú emberek közül, s mondja meg: foglaltatik-e a fentebbi idézetben a felvett állítás bizonyítása? Mindnyájunk között pedig bizonyára „a mi jó öreg Wargánk” fog legjobban elcsodálkozni és megbotránkozni azon, hogy az ő alapos fejtegetéseit mily „gonoszul” használta fel az unitárius történetírás.

A másik pontról, hogy t. i. „a kálvinizmus sivar praedestinációja volt termő talaja ez elvetemült gonosztevők (Balassi és társai) vak elbizakodásának,” újabb művében egész bölcsen hallgat Kanyaró. Mi sem fogunk soká időzni e pontnál, csakis azt jegyezzük meg, hogy Balassi „1511. körül született, kora ifjuságát a vég

kezdetének, az általános felbomlásnak idejében . . . s a meglazult erkölcsök sülyesztő képei közt töltötte . . . A kalandos, erőszakos, izgága természet úgy látszik, családi öröksége volt, melyet itjuságának körülményei a legtulságosabb mértékben kifejtettek benne. Atyja halálakor még serdülő ifjonz volt; a fiatalságnak rendszeren legféltelenebb éveit úr nélkül töltötte s nem tanult meg engedelmeskedni. Szóval Balassi Menyhárt „elvetemült gonosztevő“ és „vakon elbizakodó“ volt már jóval az előtt, mielőtt Magyarországon Kálvint, *Institutióját és praedestinációját legkevésbé is ismerheték volna.* Azon elvetemült ember gonoszságáért, ki „sem urakkal, sem senkivel, még istennel is, avagy ördöggel is“ nem gondolt, a kiben „a csélcsep hitetlenség a legcynikusabban nyilatkozik,* — egy ilyen ember gonoszságáért, mondom, a praedestinációt tenni felelőssé, egyedül az unitárius történetírás, illetőleg annak nagymestere képes!

* * *

Kanyaró több helyen vádol engem a szükséges források körüli tájékozatlansággal, a felvetett kérdés hiányos ösmeretével, röviden szólva tudatlansággal (125., 141., 142., 144.), bárha ugyancsak a 141. lapon „a legtanultabb emberek“ közé sorol.

Nincs rá szükségem, hogy a tájékozatlanság vagy tudatlanság vádja ellen Kanyaróval szemben védekezzem, hiszen azok a munkák, melyekről oly bizton állítja, hogy nem voltak kezem ügyében, vagy nem ösmerem őket, egytől-egyig meg vannak könyvtáramban s ösmeretek voltak előttem. Ily eljárással szemben nekem is fel kell hoznom a Kanyaró tájékozatlanságára és tudatlanságára nézve — a sok közül — csak egy pár feltűnő példát.

A 132. lapon ezt olvassuk: „Az unitáriusok kiirtását Mélius 5. Mózes 13, 17, 28. 3. Móz. 24. 3. (?) Kir. 13 stb., tehát mind az őtestamentomra, az *egységimlő* zsidók tanításaira támaszkodva követeli.“ A legutóbbi locust: „3. Kir. 13.“ Kanyaró megkérdőjelezi, a mivel azt árulja el, hogy nem tudja azt, *a mit minden III. gymnasiumbeli tanulónak tudnia kell,* hogy t. i. a régiek a Sámuel két könyvét Királyok I. és II. könyvének nevezték, míg a mostan ugynevezett Királyok I. és II. könyve Királyok III. és IV. könyve volt.** Azt a legutolsó locust tehát megtalálja K. a Királyok I. könyvének 13. részében. Míg azonban az ily legegységimlő ösmeretekkel tisztában nem lesz, őrizkedjék magát bibliai tudósként árulni s Méliusnak vagy bárkinek írásmagyarázata felett ítéletet mondani. Lám, Blandrata is megmondta hajdan, hogy ő nem írásmagyarázó, — hanem orvos-doctor.

* E három idézet Beöthy Zsoltnak épen azon tanulmányából van véve (Századok. 1876. évf. 208., 265., 273., 288. lapok), melyet Kanyaró nem állal a maga álláspontja mellett hozni fel bizonyítéknak. A praedestinációt azért vonsozja itt elő oly gonoszul Kanyaró, mert a „Balassi Menyhárt árultatásáról“ írott *Comœdiában*, mely, ugyancsak Beöthy Zsolt szerint „mely gyűlölet költeménye,“ az unitárius szerző, Kerádi, oly nyilatkozatokat ad a szereplők szájába, mintha B. Menyhárt és fia a praedestinációnak erős hívei lettek volna. Hogy mily alaptalan és absurd az a következtetés, melyet Kanyaró ez irányzatot szinműből kivont, fentebb megmutattam. Hogy pedig Beöthy Zsolt, kit — ismétlem — Kanyaró maga mellett idéz tanúnak, miként gondolkodik a praedestinációról, azt megláthatjuk B. ezen soraiból: „Láttuk, hogy az erkölcsi romok alapján terjedő új hit, új világnézet az eleve való elhatározatásnak, a kerülhetetlen örök igazságnak eszméivel mint költözötti be a lelkekbe a közel mulandóság sejtelmét, várását, kikerülhetlenségét.“ (ld. hely. 285. lap.)

** Bibliai bevezetés, középiskolai használatra. Sárospatak, 1891. 27. lap.

A 117. lapon pedig a következőket olvassuk: „Révész Imre . . . nem mulasztja el felemlíteni, hogy a bécsi császári könyvtárban maga is szemléltte Servet idézett művét, (De restitutione Christianismi) azt a nagyhirű eredeti példányt, melyről Németország tudósai számára Berlinben s itt Kolozsvárt annyi másolat készült s (mely) csak a mult század elején, a mi főiskolai könyvtárunk felegetése alkalmával kerülhetett oda.“ Ezután ott áll, ad terrorem populi, a két tudós útalás: „Bock II. 358., 359. Wallace I. 460“; azonban *Keresztési József krónikáját* (Pest, 1868. Ráth Mór.) nem ösmeri a jó Kanyaró, holott az idézett mű 115., 116. és 130. lapjain bőven találhat adatokat Servet művének ama „nagyhirű eredeti példányáról,“ mely nem az unitárius könyvtár felegetése alkalmával s nem is a mult század elején került a bécsi cs. könyvtárba.

E két adatot, a sok közül, csak azért hoztam fel, hogy ezek alapján kimondhassam, miszerint az ennyire tudatlan és tájékozatlan Kanyarónak nincs joga bárkit is tudatlansággal és tájékozatlansággal vádolni.

* * *

De nemcsak tudatlansággal és tájékozatlansággal, de azzal is vádol K., hogy én „*ráfogásokkal állok él és ravasz ferdítésekkel* igyekszem a veszedelmesen meg-ingó *debreczeni történetírás* családi érdekű tekintélyét megmenteni.“ (130. lap.) Ugyan nézzünk szemébe ennek a vádnak is! Szemére vetettem Kanyarónak, hogy első műve 90. lapja szerint a kálvinista papok általában „*ádáz és ravasz rosszakaratúak*“; aminthogy az idézett helyen *Mélius papjai*-nak tetteire vonatkoztatva szóról-szóra ez olvasható: „Ily ádáz és ravasz rosszakarattal kellett megküzdeni az alföldön az unitarizmusnak.“

Bátran hivatkozom azért Kanyaró vakmerő vádjával szemben bármely józaneszű és elfogulatlan ember ítéletére, vajjon van-e az én állításomban ráfogás és ravasz ferdítés, mint a hogy azt Kanyaró ellenemben *vakmerő ráfogással* állítja. Különben — így folytatja e helyen (131. l.) Kanyaró — *ha jól szemébe nézünk a Révész Kálmántól (!) oly sereucsétlenül fölvetett eszméinek, Kálvint egyellen hű tisztelőjének sem volna szabad az „ádáz“ és „ravasz“ jelzők ellen tiltakozni.*

Ipsissima verba! Nem csatolok hozzájuk kommentárt, csak gratulálok azoknak a kálvinistáknak, kik oly megható „szabadelvűséggel“ rokonszenveznek az unitáriusokkal!

* * *

Ádáz és ravasz rosszakaratot nem Kálvint hű tisztelőinél, hanem igenis Kanyarónál találhatunk, midőn például a 115. lapon *Révész Imréről* a következőket írja:

„Annyira jutott végre a siker bálványozásának sikamlós lejtőjén, hogy utóbb még egyházi szószékről is hirdetni kezdte az üdvösnek talált orthodox igazságot: „Az *Idvezítő* (!) már arra inti azokat, a kik ily úton (értsd: *nem igaz úton!*) lettek gazdagokká, hogy a *hamisan gyűilt vagyont fordítsák jótékony, nemes czélokra.*“ Mely jeles szépségű orthodox elv, ha jól megnézzük, alól rüt halfarkban végződik. Mert ha nem csalódunk, Debreczen prófétája e szavak merész kimondásával nemcsak sanctionálja a bűnt, hanem egyszersmind hathatós tényezőt kíván benne nyerni az általa oly hön ápolit orth. egyház és iskola építésére.“

Ha nem csalódunk, — hogy én is e szép és hasznos retorikai formát használjam — sem Kanyaró, sem a pozsonyi „*Ev. Egyház és Iskola*“ azon munkatársa, kinek szintén voltak hasonló megjegyzései az idézett egyházi beszéd-részletre, nem vették magoknak

a fáradságot, hogy azon egyházi beszédet elejétől végig, s különösen annak textusát* elolvassák; ha pedig elolvasták az egész beszédet textusával egyetemben s a logika törvényeivel is tisztában vannak, akkor nem csupán Révész Imréről, de magáról a Jézus Krisztusról kell azt állítaniok, hogy „a bünt sanctionálja.“ Ennyire talán — még Kanyaró sem juthat el.

* * *

Ujabb művének végefelé (153. lap) érzékenyen panaszkodik Kanyaró az ő írói hitelének megrontására intézett aknamunkáról.

Legyen szíves tudomásul venni, hogy egy egyházi lapban, a nyilvánosság egyik közlönyében a szerző nevével megjelent közleményt „aknamunkának“ még eddig senki se mondotta.

De nincs is szükség rá, hogy bárki is megrontsa Kanyaró írói hitelét; legnagyobb megrontója ennek ő maga.

Erre nézve, a fentebbieken kívül, még csak egyetlen példát hozok fel.

Első munkája XII. fejezetének czíme (109. lap) e szavakkal kezdődik: „Sztárai Mihály, mint az unitarizmus úttörője.“ Ennek megfelelőleg a 110. lapon ezt olvassuk „Dunántúl magát a nagy Sztárait látjuk az újszerű hitelvek legelső hirdetésén fáradozni.“ Midőn e történelmi valótlanítás hirdetését Kanyarónak szemérettelmettem, ő (a 141. lapon) „mindenekelőtt sajnálattal konstatálja, hogy Révész K. a dunántúli protestáns egyháztörténet szorgalmas bűvara, nem tudja, hogy 1829-ben Wadasi Jankovich Miklós a Tudományos Gyűjteményben (VI. köt. 31—89) egy nagy feltűnést keltő értekezéssel lépett fel a volt dunántúli unitáriusokról, mely értekezésben több meglepő állítás mellett Sztárai Mihályt nyíltan unitáriusnak vallotta.“

Wadasi Jankovich Miklós, a Kanyaró által hivatolt s külön fűzetben is** kiadott értekezésében, a 14. és 15. lapokon szóról szóra ezeket mondja: „Sztárai Mihályt sem Calvin, sem Luther, hanem Socin követőjének lenni gyanítom; de ilyen, bár józan okoskodással támasztott, azonban a közönséges véleménynyel ellenkező ítéletemet mindaddig, míg a vallásbeli reformációnak közönséges története nagyobb tökéletességre és világosságra nem hozatik, különösen pedig Sztáray életírása, foglalatossági és dogmái környülállásossan előnkbe nem adattak, mint igazat vitatni nem kívánom.“

Imé, Jankovich így vallotta nyíltan unitáriusnak Sztárait. Így lesz a gyanítás, az ítélet felfüggesztése a Kanyaró kezében nyílt vallomássá! Az ilyen eljárást — szelíden szólva — úgy fejezik ki, hogy az illető tudva nem mondott igazat.

Révész Kálmán.

(Folyt. köv.)

* A kérdéses egyházi beszéd, Lukács 16 r. 8. 9. v. alapján a hamis sáfárról szól s R. I. egyházi beszédek VI. kötetében, a 125. — 136. lapokon található. A bevezetésben ki van emelve, hogy „e példabeszéd elejétől fogva rendkívül sok kétségre, aggodalomra és félreértésre szolgáltatott alkalmat, nemcsak az írásmagyaróknál, hanem általában a bibliaolvasóknál is;“ arra azonban bizonyára távolról sem gondolt az író, hogy olyan bibliaolvasók is akadnak, kik Jézus Krisztusnak a 9. versben foglalt intését s ezen intés hű paraphrasisát a bűn sanctionálásának tekintsek. Mindenesetre kérem azokat, kiknek az idézett kötet birtokukban van, hogy a szóban forgó beszédet különös figyelemmel olvassák el, s tegyék fel magoknak a kérdést: van-e abban a bűn sanctionálva?

** A Socinianusok eredetéről, Magyarországban volt Ecclesiájokról értekezik W. J. M. Pesten, év nélkül. 1—50 lap. A birtokomban levő példányt Révész Imre 1855-ben szerezte.

A magyarországi ág. hitv. ev. egyház 1891—94-ki országos zsinatának története. Irta Thebusz János. Budapest, Hornyánszky Viktor kiadása. Ára 3 frt.

A 602 lapra terjedő hatalmas nagy munka a zsinat történeti előzményeinek előadása után teljes részletességgel ismerteti a zsinat hat ülészsaka alatt lefolyt eseményeket, az azokon elmondott beszédeket, a hozott határozatokat. A könyv elején a zsinat 11 vezértagjának arcképei állanak, végén pedig függelék gyanánt néhány, a hazai ág. hitv. ev. egyház történetével összefüggésben levő okmány áll. A nagy történeti becsű mű maradandó emléket képezi a testvér egyház zsinati alkotásainak.

A polgári házasság ismertetése az értelmes magyar nép számára. Irta Nagy Lajos, konyári ev. ref. lelkész. Második átdolgozott kiadás. Budapest, szerző sajátja. Ára 8 kr.

Mint e művecske előszavából olvashatjuk, húsz évvel ez előtt, ugyanezen cím alatt írt volt a szerző egy kis könyvecskét, melynek írására őt az indította, hogy az országgyűlésen akkor már szóban forgott polgári házasságra nézve mindenféle nagy tájékozatlanságot tapasztalt a jó magyar nép körében s azt akarta osztalni. Most a polgári házasság behozatalával szükségesnek látván a szerző, hogy annak lényege felől mindenki tiszta ismeretet, helyes fogalmat szerezzen magának, e czélból írta a húsz év előtti forma szerint, párbeszédben ezt a kis könyvecskét, azon reményben, hogy a ki ezt figyelmesen elolvassa, az bizonyosan tájékozódást, helyes fogalmat és ismeretet szerez magának a polgári házasság felől. A könyvecskében egy földmives és lelkésze közötti párbeszéd foglaltatik a szóban forgó tárgy felől, egyszerű, népies nyelven, mely párbeszéd folyamán felvilágosítja a lelkész az ő egyszerű hallgatóját a polgári házasság behozatalának szükséges volta, a házasság vallási korlátainak ledőlése, a házasság holtig kötelező ereje, az egyházi megáldás kikérhetése, a házasságnak új alakjában is szent volta, az elválás megnehezítése, az anyakönyvezetés módja, a keresztelek megmaradása stb. felől. Értékes jó könyvecske, melyben legfentebb az zavar bennünket, a mit a bevezetésben olvasunk, hogy a polgári házasság legkésőbbben az 1896. év elején lép hazánkban életbe; a mit a 7-ik kérdés mond, hogy az új rendszer szerint nem is hirdetik ki a templomban a házasulandó feleket. Mi most kaptuk ezen fűzetkét, s úgy gondoljuk, hogy az mostanában jelent meg. Szerzőnek tehát régebben megírt kis munkáját az említett két tételnél alkalmaznia kellett volna az új viszonyokhoz. Egyszerű, népies nyelven írott munka ez, mint mondtuk, de a 18-ik kérdésre adott felelet, bocsásson meg a nagyts. szerző, rendkívül nehézkes ilyen alakjában: „Azt a czélt, hogy a haza egyenjogú polgárai egymással, vallásra való tekintet nélkül, egyező szabályok szerint köthessenek házasságot s ilyen módon vége szakadjon valahára annak a nagy zavarnak, mely eddig hazánkban a házassági ügyekben, a vallások különbözőzése miatt uralkodott, hogy a család alapításánál az állam akarata legyen minden honpolgárra nézve — nem tekintve azt, hogy ki micsoda vallást követ — szabályozó, hogy az anyakönyvek, állami gond és felügyelet alatt egyöntetűen vezettesenek: én magam részéről helyeslem, következkép, a kötelező polgári házasság behozatalát, a mely által ama czél elérhetik, az állam érdekében szükségesnek tartom.“

Különbben a jó kis munkát szívesen és melegen ajánljuk.

Bogáti Fazekas Miklós élete és költői működése. Irodalomtörténeti tanulmány. Irta *Décsi Lajos*. Budapest, 1896. 50 l. A fentebbi cím alatt sok tekintetben érdekes és értékes tanulmány jelent meg főiskolánk egykori kitűnő növendékének, majd széniorának, jelenleg budapesti egyetemi könyvtárőrnek, Décsi Lajosnak ügyes tollából. A dolgozat, egyúttal doktori disszertáció is, egy magyar ref. papnak és tanítónak, Bogáti Fazekas Miklósnak hányatott életével és több irányú költői működésével foglalkozik. Bogáti valószínűleg Erdélyben született, ott élt és halt is meg a XVI-ik században. Életéről gyér adatok maradtak, ezeket Décsi egynehánynyal szaporítja, de életrajza még így is meglehetősen hiányos. Ő-classikus műveltségű férfiú volt, fordított illetőleg átalakított sok *szép históriát* görögből, főleg Plutarchos jellemképei közül. Irt történeti énekeket. De legnevezetesebbek az *Énekek Énekének*, *Jób könyvének* s különösen a *Zsoltároknak* általa eszközölt fordításai, mely utóbbiak nemcsak vetekednek a Szenc Molnáréival, de itt-ott felül is mulják azokat. A tanulmány végén egy eddig ismeretlen művét közli Décsi Bogátinak, egy történeti éneket, melyet ezelőtt 6 évvel a debreczeni könyvtárban fedezett fel. Derék tanulmányához őszintén gratulálunk szerzőnek és tőle a jövőben sokat várunk.

Egyházi beszéd, melyet 1895. szeptember 21-én lelkészfelavatási ünnepély alkalmával a debreczeni nagytemplomban tartott *Révész Mihály* b.-n.-bajomi lelkész. Szerző tulajdona. Ára 10 kr. Karczag. Nyomatott Szódi S. gyorsajtóján. 1895.

2. Kir. II. 14 alapján azon dispositiót állította föl ezen beszédében az ifju lelkész úr, hogy, az Úr ereje s hatalma lelkészi hivatalunkban akkor van velünk, ha az ő nevével harcolunk.

I. Ezért volt velök elődeinkkel ;

II. Ily feltétel mellett lesz velünk is.

Megemlékeztünk már annak idejében ezen beszéd-ről s igen helyes dolognak tartjuk, hogy szerzője nyomtatásban is kiadta azt. Szellemének, irányának jelzésére, minden további bővebb jellemzés nélkül legyen elég a második részből ezen szép részletet közölnünk :

„És van-e béke a társadalom különböző rétegeiben? Nem tornyosulnak-e naponként magasabbra a válaszfalak? S még a mi édes magyar Alföldünkön is nem előbb válik-e égetővé e kérdés, mint ember gondolta volna? S ki fogja ezt megoldani? Uralkodók, törvényhozó testületek, vagy a társadalmi rétegek vad tusájában az öldöklő fegyver? Egyiksem ; csak az a mennyei erő képes erre, melyet Isten a Krisztusnak szeretett evangéliomában e földre leküldött. Baj van a társadalomban, mert a Krisztus idegen és jövevény övéi között s mert övéi nem fogadják be.

S ha látjuk azt a sok sebet, melyeket a bűn az üdvre hivatott lelkeken ejtett : szívünk sajog a fájdalom miatt s aggodva kérdezzük : „Hol vagyon az Ilyésnek Ura Istene?”

Nagy idők nagy embereket teremnek ! Mindnyájan úgy érezzük, hogy szentegyházunkra új idők s nagy idők következnek, melyek a megpróbáltatás napjai lesznek, melyekben Sion minden őrének nagynak kell lenni, hogy szentegyházunk továbbra is virágozzék. Oda kell hagynunk a látszólagos béke-nyújtotta biztonság sánczeit ; nem szabad többé megelégedni a tan feletti elmélkedéssel ; meg kell értenünk, hogy keresztyénség nem merev tan, hanem termékeny élet a Kezben. A palást vállainkon van ; ha bűn, nyomor s folyton alakuló egyház politikai

viszonyok Jordán vizeként állják utunkat, Ilyés buzgóságával üssük meg azokat az Ur nevében s az erős hit által semmi lehetetlen nem lesz minékünk.

Félre minden földi önös érdekekkel ! Hiszen mennyiekért harcolunk. Előttünk csak egy cél lebeg : Kr. evangéliomának diadala. Ezért harcolunk a lelki fegyverrel, Isten igéjével, abban a szent meggyőződésben, hogy az ügy igaz és szent, mert Istennek és a J. Krnak ügye a , melynek győzni kell s bukni nem szabad.“

Igazság tüköre, melyből a bapt sták hazugságait megláthatod. Irta *Mihály Bácsi*. Nagyvárad, Láng József könyvnyomdája 1895.

Előszó után a nazarénusokból lett baptisták tanáival áll szembe ezen 16 lapra terjedő füzetke, mint a kik a biblia és az egyház közfelfogása ellenére megvetik a templomot, a lekipásztorokat, az ekklezsiát, hamisul gondolkoznak a sákramentomokról. Végül arra a kérdésre ad, természetesen tagadó feleletet a füzetke, hogy „megtért-e a nazarénus?” Szerzőt nagy bibliaismeret jellemzi, mert minden tételénél igen ügyesen citál rá ellenfeleire. A füzetet ajánljuk. Ára nincsen jelezve.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Simonffy Imre jubileuma.** Épen azon órákban, mikor lapunk ezen száma sajtó alá kerül, szép jubiláris ünnepélyt rendez Debreczen város egész nagy társadalma Simonffy Imre kir. tanácsos polgármesternek, mint a ki mögött félszázados közszolgálati s húsz éves polgármesteri mult áll. Mi, mint e város polgára, egyszerűleg tudomásul vehetnők ez ünnepélyt, vagy szívünk szerint részt is vehetnénk annak örömeiben, de ezen egyházi lapban nem kellene arról megemlékeznünk, ha Debreczen városának húsz év óta nagyérdemű polgármestere, a félszázados közszolgálatban levő férfiú, egyszersmind helybeli ev. ref. egyházközségünknek főgondnoka s ismét mint ilyen, főiskolánknek helyi gondnoka is nem volna. Ily körülmények között aztán nekünk is bele kell hangunkat vegyítenünk a közöröm, a szeretet- és tisztelet-szülte lelkesedés hangjai közé. A jubileumi ünnepély nyomtatásban kiadott sorozata ez : „1895 október 12-én délelőtt 10 órakor a város székházának nagytermében, gróf Degenfeld József főispán ur elnöklete alatt, diszkozyülés, melyen csak belépti jeggyel ellátottak vehetnek részt. A közgyülés sorrendje a következő : 1. Polgármester ur üdvözlése a törvényhatósági bizottság nevében Joó István törvényhatósági biz. tag ur által. 2. Polgármester ur üdvözlése a városi tiszti kar nevében Vértesi Isván főjegyző ur által s a tiszti kar emléktárgyának átnyújtása. 3. Polgármester ur üdvözlése a város közönsége nevében Márk Endre ur által s a közönség emléktárgyának átnyújtása. Közgyülés befejezte után a nagy terem a küldött-

ségek részére bocsáttatik át. Délelőtt 11 órakor a tisztelgő küldöttségek a rendező bizottság által megállapított sorrendben a közgyűlés termében sorakoznak s onnan a polgármesteri szobában fogadtatnak. Délután 5 órakor gyülekezés az ev. ref. főiskola udvarán, a hol a lámpavivők sorakoznak, onnan az önkéntes tűzoltó-egylet, dalos testületek, iparos ifjak önképző-egylete, az összes akadémiák növendékei Rácz Károly népzenekarával, a rendezőség által megállapított sorrendben a város székháza elé vonulnak, ott a cs. és kir. 39. gyalogezred zenekara játéka után a közönség és az ifjuság nevében a polgármester urat Soltész Elemér IV-ed éves hittanhallgató ur üdvözl. Ezt követőleg az összes dalos-egyletek együttesen énekelnek. Végül a katonai zenekar indulót játszik. Ezután a menet a főiskola udvarára visszatér s az ünnepélyes tisztelgő menet ezzel befejezést nyer. Este 8 órakor az „Arany bika“ szálló dísztermében társas vacsora. Kelt Debreczenben, 1895. okt. 8. A rendező bizottság. — A jubileumi ünnepély lefolyásáról csak a jövő héten számolhatunk be, de annak elmondására mostan készült szívünk, hogy a jó Isten, ki nekünk Simonffy Imrét, ezt az egyházat híven szerető, azért eddigi életfolyamán oly sokat munkálkodott férfiút adta, s őt részünkre is eddig megtartotta: áldja őt meg még hosszú éveken át erővel és egészséggel, hogy szép hivatása teljesítésével sokáig világolhasson előttünk.

— **Ezer forintos alapítvány a debreczeni egyetemre.** Nagy örömmel közöljük a következő alapító oklevelet: „Alul írott a debreczeni ev. ref. főiskola részére, a tervezett egyetem alapjául szolgáló bölcsészeti kar (középszkolai tanárképző) létesítését előmozdítani kívánván: kétezer korona (1000 frt o. é.) alapítványt tesztek, mely összeget szerencsekívánatom kifejezése mellett ide csatoltam. Debreczenben 1895 október hó 10-én, Simonffy Imre kir. tanácsos polgármester, ev. ref. egyházi főgondnok.“ — Főiskolánk nemeskeblű helyi gondnoka s annak eleitől fogva tántoríthatatlan jóakarója és barátja tényleg letette főiskolánk pentarában a főiskola továbbfejlesztésére szánt 2000 koronás szép adományát. A jubiléum polgármester szép alkalmat választott ki annak feltüntetésére, hogy ő mint a debreczeni ev. ref. egyház főgondnoka, méltólag akarja és tudja betölteni főiskolánk helyi gondnoki tisztét is. Ezen tétivel aranybetűkkel írta be eddig is fényesen tündöklő nevét kollégiumunk évkönyveinek lapjaira.

— **Debreczeni főiskola.** Az iskolai év elején jeleztük, hogy főgymnasiumunkban mily nagy volt a fölvételre jelentkező növendékek száma, s mint az egyházker. közgyűlésen is jelentve volt, az igazgatóság száznál több növendéket volt kénytelen elutasítani, a kik között nem egy helybeli szülének is volt gyermeke. Egy ilyen helybeli özvegy anya érezvén annak a nehézségét, ha épen első osztályba menő fia a gymnasiumunkból kimarad, 200 frtos alapítványt akart tenni az iskolának, csak hogy fia bevétessék. A beírások után, mikor a növendékek már szerbe-számba vétettek, csak

ugyan jutott hely az illető növendéknek s anyja, özv. Polgár Gyuláné, szül. Geiringer Etelka a 200 forintot örömmel fizette le az igazgatóság kezéhez, hogy ez összegnek mint alapítványnak a kamata szegény gymnasiumi tanulóknak könyvvel való segélyezésére fordíttassék.

— **Széniori beigtatás a debreczeni főiskolában.** Az 1895—96 isk. évre választott szénior Virág István október 5-én szombaton d. e. 10 órakor olvasta fel széniori székfoglaló értekezését akad. igazgató Sass Béla, Dr. Erdős József, Dr. Kovács Sándor dékánok, Balogh Ferencz, Csiky Lajos, Dr. Kérészy Zoltán tanárok s szép számú akad. tanuló ifjuság előtt. Felolvasásának címe: Nevezetesebb magyar ref. biblia magyarázók a XVI. században. Bibliamagyarázati műveik ismertetése. A bevezetésben jellemzi általában a XVI. századbeli bibliamagyarázókat, mit tettek azok az Irás érdekében. Megérdemlik, hogy lelkesedjünk értök, mert munkálkodtak, mert szerették a tudományt és a munka és tudomány-szeretet megacézolta jellemöket. Ezután a nevezetesebb alakok élettörténetét röviden vázolja. Felolvasott Beneczedi Székely Isvánról, Méliusz Péterről, Bornemisza Péterről. Méliusznak Válogatott predikációit és Magyar predikációit is érintette, közölvén amannak ajánló levelét röviden, emeből pedig a választásra, a sákramentomokra stb. vonatkozó felfogását. Hosszabb tanulmányának csak töredékei voltak ezek, mert az idő rövidsége miatt többre nem terjeszkedhetett ki, végül Méliuszt általánosan jellemzé, mint bibliamagyarázót. Bornemisza vonatkozólag csak az életrajzi adatokat sorolta fel. Derecskei Ambrusról már nem is olvasott, hanem rövid összegezés után szólt a tanárkarhoz, megköszönve annak iránta tanúsított jó indulatát, kérve továbbra is atyai támogatását; majd az ifjusághoz fordulva kérte azt a törvények megtartására. Ezután következett az esküvétel, melynek elhangzása után Sass Béla akad. igazgató emelkedett hangú igen szép beszédet intézett az új széniorhoz és az ifjusághoz, s felmutatva az ifjuság magasztos hivatását, intett minden egyest, hogy ez ideált megközelíteni tartsa kiki feladtának. Az említett értekezésnek fel nem olvasott részeiben a szerző 1. Méliusz: „Válogatott predikációit“ ismerteti 11 lapon; Magyar predikációit — a Római levélnek predikációkba foglalt magyarázatát 18 lapon, Sámuel és királyok könyveinek fordítását s ehhez fűzött magyarázatokat 5 lapon. Jelenések könyvének magyarázatát: 15 lapon. A kolosséi levél magyarázatát és Jób könyvének fordítását és magyarázatát mindössze 5 lapon. De ez utóbbiakat nem is találhatta meg a debreczeni könyvtárban, csak forrásból vehetett át egyet-mást. 2. Bornemisza Postilláit (I. és II. rész) ismerteti 90—120 lapokon, úgy szintén az 1584-ben megjelent Predikációiról is szól. 3. Kulcsár György és Sóvári Soós Kristóf predikátoroknak csak egy-egy bibliamagyarázati munkája maradt, ezekről tárgyal a 125-150 lapokon. Végül Derecskei Ambrus élete és Római levélre vonatkozó magyarázatainak ismertetése foglalja el a 150—181-ig terjedő részt. Mint Méliusznál, itt is részletezőbb az ismertetés; összehasonlítást tesz e két magyarázó eljárása közt s jut arra az engedményre, hogy Méliusz a szószekeken is exegeta, míg Derecskei inkább a kath. felfogás ellen vitatkozik hosszasan, de azért előadása nem untató s olyan körülmények közt, mint őt, mindenestre csak hasznára volt ez az ő bibliamagyarázati módja gyülekezetének, hasznára lelkipásztorságainak is. Ohajtottuk ezeket ezen székfoglalóról elmondani, hogy feltüntessük egyházi közönségünk előtt az ifjú ember érdemét, ki kész nagy tanulmányal lépett tiszt széniori hivatalába, tisztességet szolgáltatva theologiai

ifjuságunknak s a legszebb reményekre jogosítva mindeket jövője iránt.

— **Debreczeni lelkészválasztás.** Említettük már mult heti számunkban, hogy Mitrovics Gyula debreczeni lelkészválasztása ellen 15 egyháztág felebbezést nyújtott be s ezen felebbezés az esperes által egyházi törvénykönyvünk 231 §-a értelmében a pre-biteriumhoz leküldetett. A presbiterium tegnap, pénteken délutáni gyűlésében foglalkozott ezen odiosus ügygyel. Felolvasztván a felebbezés, s az esperes leírata, az elnökség által véleményadással megbízott Kovács József egyházi ügyész javaslata olvastatott fel s fogadtatott el némi vita után, mely szerint a felebbezés adassék vissza a felebbezőknek, mert lelkészválasztás ellen csakis „indokolt panasz” emelhető, de felebbezés nem, eme felebbezés pedig indokolt panasznak nem tekinthető s nincs benne oly indokolt ok, mi figyelembe jöhetne.

— **A M. Prot. Irodalmi Társaság** igazgató választmányja október 15-én d. u. 4 órakor a Lónyai utcai főgymnasium könyvtár-termében ülést tart. Tárgyak: 1. A „Koszoru” költségeinek fedezése. 2. A „Koszoru” terjesztése. 3. Az 1895. évi könyvilletmény. 4. Hátralékok behajtása. 5. A herczegszőlősi kánonok kiadása. 6. Jelentések, indítványok. Budapest, 1895. október hónapban. Szász Károly, elnök. Szóts Farkas, titkár.

— **Az erdélyi ev. ref. egyházkerületi theol. fakultás** 1895. november 3-án tartandó felavatási ünnepélyének programja: 1. Kreutzer: Templomi ének. Előadja az internatusi énekkar. 1. Főt. Szász Domokos, püspök aa. imája. 3. Nt. Molnár Albert, theol. tanár aa. ünnepi beszéde. 4. Magyar prot. gályarabok éneke. Előadja az internatusi énekkar. 5. Az intézet rövid történetének felolvasása, dr. Kolosváry Sándor, ig. tanács-előkhelyettes aa. által. 6. Nagymélt. Tisza Kálmán, konventi világi elnök aa. üdvözlő beszéde. 7. Főt. Kun Bertalan, konventi egyházi elnök aa. záró imája. 8. Hymnus. Erkeletől. Előadja az internatusi énekkar. 9. Délután 2 órakor diszebed a városi vígadó nagytermében. 10. Este 7 órakor diszeledás, a theol. konviktus javára a nemzeti színházban.

— **Jogi tanszék alapítása a m.-szigeti jogakadémián.** M.-Sziget rendezett tanácsu város a közelebbi napokban tartott közgyűlésén 40 ezer forintos alapítványt tett az ev. ref. jogakadémia javára. Ennek 4%-os kamatja, 1600 frt, fogja képezni azon tanári állás fizetését, melyet a város a millenium alkalmából felállítani óhajt. A jövő évi költségvetésben már bent szerepel a szeptembertől december végéig eső fizetés. Így tehát a m.-szigeti jogakadémia a jövő iskolai évtől egy tanszékkel gyarapodik. Kilátás van reá, hogy a megye szintén hasonló alapítvánnyal járul a nagy missiot terjesztő jogakadémia megszilárdításához.

— **A Gönczy-egylet erdély-nagyváradai tanulmány-utja.** A Debreczen és Hajdumegyei Gönczy-egylet tagjai 25-en, a tevékeny és fáradhatatlan ügybuzgó Eötvös Károly Lajos tanfelügyelő kezdeményezésére és vezetésével a nyáron július 23—31-ig egy szép tanulmány-ut tettek Kolozsváron, Brassón, Seps-Szent Györgyön, Kézdivásárhelyen, Aradon és Nagyváradon át, számtalan ezeknél kisebb helyet érintve, Erdély felé. Ezen tanulmányutról egy 73 lapra terjedő füzetkében Vásárhelyi József debreczeni ifju tanító, egyleti titkár rendkívül megnyerő alakban, élénk nyelven irt élvezetes tanulmányt szolgáltatva, számol be. Természetes dolog, hogy a röptében látott dolgokba mélyebb betekintést nem szerezhetett magának az ifju tanító s ilyenekről

nem is igyekszik referálni, de mégis tiszta képet nyújt leírásában az erdélyi elemi iskolák díszes berendezéséről, sok tekintetben, legalább úgy látszik, virágzó állapotáról.

— **Miképen kellene képezni az ev. ref. lelkészeket?** Ezen czim alatt mult heti számunkban nagy. Soltész János ombodi lelkész úrtól egy cikk jelent meg, melyről minden félreértést elhárítandók, utólag ezennel közöljük, hogy az a nagybányai ev. ref. egyházmegye f. évi szeptember 16-án tartott egyetemes lelkészi értekezletén olvastatott fel és ugyanakkor e lapban közzététele is határozatilag kimondatott. Így egyszerűen közölve még félremagyarázásra is alkalmat adhat, a mennyiben a Nagy-Váradon okt. 31-én tartandó egyházkerületi egyházi értekezleten e tárgyat Gulyás Lajos úr fogja feldolgozni, s épen a cikk írója lesz annak egyik ajánlója. Értekezésének nem akar semmi összeköttetése lenni az egyházi értekezletivel. A cikkbe különben értelemzavaró hibák is csúsztak be, nevezetesen 1-ső hasábjában felülről 14-ik sorban *letéteményezéseinek* rosszul van *letéteményeseinek* helyett a 24-ik sorban pedig még hibásabb a *kezelésének*, e helyett, hogy *keresésének*.

— **Hátralékos előfizetőinket ismételten bizodalommal felkérjük, tartosásaiknak mielőbbi be- küldésére.**

TARTALOM-JEGYZÉK: Új idők. Csiky Lajos. — Tárca: Töredék. Asztalos György. — Történelmi adalékok. Földváry László. — Tanügy: A debreczeni ev. reform. tanítóképző-intézet értesítője. — Közéletünk: A tiszántúli egyházkerületi egyházi értekezlet nagyváradai gyűlése érdekében. Sütő Kálmán. — Irodalom. — Különtelemek. — Pályázat.

Felelős szerkesztő és laptulajdonos:

Dr. BACZONI LAJOS.

Pályásati hirdetés

a tiszántúli ev. ref. egyházkerület, n.-szalontai egyházmegyéjében levő *boros-sebesi* ev. ref. egyház lelkészi állomására.

Évi javadalom, az egyháztól, — készpénzben, földhaszonélvezet, termény és stolaréban, — hivatalos értékelés szerint: 447 frt o. é., s így az egyház IV-ed osztályu;

ezen kívül, a boros-sebesi missiói kör lelki-gondozásáért, az országos ev. ref. közalaphól: 300 frt missiói állandó évi segély.

Megválasztandó lelkész, a n.-szalontai ev. ref. egyházmegyei lelkészi gyámintézetnek jogosított és kötelezett tagja lesz; s mint ilyen, állomását 1896. április 24-én elfoglalni és hivataloskodása első évének folyamán, elődje özvegyének 210 frtot o. é. kegyeleti átalányul fizetni köteles.

A szabályszerű minősítvénynyel fölszerelt pályázati kérvények, f. é. november 6-ig, Széll Kálmán espereshez, N.-Szalontára (Biharmegye, postaállomás) küldendők.

Debreczen, 1895. október 9-én.

KISS ÁRON
püspök.